

novelstvo v epopeji — bi bila itak takó šablonsko ektemporativna invencija, da si je bolj misliti ne morem v Finžgarjevem nastroju lic in zemlje, če ne bi bila res duša od duše, če ne bi bila pesem poedinka naravnost iz najvernejše resničnosti, dejal bi, analstvo, urejeno v fabulo, kot sem to analstvo kot tako ob prvem branju resnično tudi občutil in mi šele sedaj dehti v sladki poeziji, odkar morem verjeti, da vse to ni, da je vse to — bilo. Kakor bolna resignacija veje iz »Kronike«, ki je že v prvem tisku prijetno romantično kontrastirala in simbolizirala (Naša kri!) v realizmu vsakdanjega živetja in izrazito le enega osredja v epopeji — gorenjsko kmetiškega in srenjskega okoli Sore in preko.

Tako je »Prerokovana« krasen igrokaz z dramatičnim uvodnim akordom, z igro v »Bojih« in »Kroniki« in še z epilogom »Golobova njiva«. »Polom« ne sodi več umetniško v okvir. Pohojen Golobov travnik bi izzvenel kot disonanca trpkeje in trajneje in močnejše, nego more nastroj v »Polomu«, ki je, četudi sam po sebi lep, v zvezi s prejšnjim, neorganski... Glede izražalne sile Finžgarjeve si je danes že vsa Slovenska na jasnem. Povem pa vendar svoje mnenje: Eden pred Finžgarjem je pisal v še pristrčneje domači besedi! Eden in le enkrat! Jurčič v »Spominih starega Slovenca«, ki je krasen pendant posebej še »Kroniki« in nje plemenitemu patosu. A Jurčič je bil le Slovincem, Finžgar bo čez naše meje...

Dr. I. Pregelj.

Pripovedne slovenske narodne pesmi. Mladini izbral in priredil Pavel Flere. Z risbami okrasil Maksim Gaspari. V Ljubljani, 1924. Izdala in založila »Učiteljska tiskarna v Ljubljani«.

Narodne pripovedke iz Mežiške doline. Zbral Vinko Möderndorfer. Ljubljana, 1924. Tiskala in založila Učiteljska tiskarna v Ljubljani.

Storije. Koroške narodne pripovedke in pravljice zbral in uredil France Kotnik. (Mohorjeva knjižnica 3) 1924. Založila Družba sv. Mohorja. Natisnila tiskarna Družbe sv. Mohorja na Prevaljah.

Fleretova zbirka ni slaba. Ne rečem pa, da si jaz mladinske zbirke slov. pripovedne pesmi ne mislim malce drugačne bodisi glede umetniške plati bodisi glede bolj strokovnjaške ureditve in glosarske opreme. Moja zbirka »junaških« bi začela s Pegamom in Lambergarjem ne pa s »turškimi«. »Lepo Vido« bi označil kot Prešernovo, »pesmi o rastlinah in živalih« bi nazval »basniške« in bi pisal »Urh«, zlasti če ne bi bil še zmožel glasovne fiziologije v »Ulriku«, ki ga Flere piše »Urlik«.

Manj je vredna mladinska Möderndorferjeva zbirka, ki je bogata lokalna folklor. Kako se folklor književno podaja kot mladinsko leposlovje, je pokazal Milčinski. Möderndorfer ga ne pozna. Namen biti poljudno berilo imajo tudi Kotnikove Storije iz Koroške, kakor kaže nepriemerni naslov. Vsebina knjige očituje namreč strokovnjaka nabirača in izdajatelja. Dr. I. P.

Andrej Rapé: **Iz dni trpljenja.** VIII. zvezek. Ljubljana, 1924. Natisnila in založila Učiteljska tiskarna v Ljubljani.

Knjiga ima naslov po prvi točki, ki obsega skoraj polovico knjige. Ne vem ji prave opredelbe. Nekak lirski nadomestek za pravi notranji glas, psevdopesniško epigonstvo po Mešku in Cankarju. Za deco ni. Drugo v knjigi je zvončkarstvo, za silo literatura, umetnost nikakor. Le zakaj si je avtor pridržal vse pravice! Dr. P.

Josip Ribičič: **Kokoši rod.** Mladim in starim v pouk in zabavo. Gorica, 1924. Izdala in založila Narodna knjigarna. Tiskala Narodna tiskarna v Gorici. Prav kakor Zieglerjeva »Sreča v nesreči«: mladim in starim v pouk in zabavo! Žal, da Ribičičev slog ni Zieglerjeva sladka in neposredno ljudska naivnost. Jaz vsaj se ob tej basniški intuitivnosti nisem ogrel. Občutil sem ob »kokošjem rodu« le literatstvo, pogreti Cankarjev in cankarski »ressentiment«. Literarna miselnost ni najvišja. Zato, ker ni najgloblja. Samo iz najglobljega, življenjsko spoznanega smemo parabolizirati. Pa še ta križ, da je od očeta Vzvišenega k sosedu Smešnemu — en sam korak. Dr. I. P.

Ljuba D. Jurković: **Kotarke.** Pesme za narod. Ljubljana, 1924. Naklada i tisk »Zvezne tiskarne in knjigarne« u Ljubljani. Naslovni list izradio Ljuba D. Jurković.

Ali ni to vsaj prva srbska (cirilska) knjiga verzov, ki se je tiskala v Ljubljani? Ekzotična je tudi sicer. Jurković pesni namenoma samo v desetercu. Obeta si, da bi znal zrasti v svoje ljudi kot rapsod. Bogve, da mu to privoščim spričo mnogoosebne intimite, ki jo očituje s svojimi številnimi posvetitvami, spričo hvalne miselnosti in jasnega patriotstva, spričo mnogo dobre in pametne moralne besednosti v sedmih pesmih »veselja in lepote«, šestih »borbe in življenja«, dveh »prosvete in nade«, osmih »rodoljubja in svobode«, v uvodni o »pesmi in goslih«, v zaključni o »starem samostancu« in še štirih parafrazah po škotskih baladah. Sicer pa »Kotarke« niso umetnost nego besedilo. Verzifikovska spretnost, ki pa nima globljega čuta za vonj prave rapsodike, ki je klima in naivna primitivnost. Ekavstvo, z izjemo: pa zapeva grlom bijelijem. Knjižtvo ob nekknjiževnem: devojka, dedovi... Ali Jurković nič ne ve za velikega fra Grgo? Rapsod iz svojega časa, vrstnik nemškega Jordana! Rapsodstvo našega časa pa hoče še več! Veliko več nego samo spretnost v deseterčenju. Dr. I. P.

UMETNOST.

Ivan Meštrović o svojem notranjem razvoju.

»Kolo«, hrvaški mesečnik za glasbo in umetnost v New Yorku je priobčil o priliki Meštrovićeve razstave v Ameriki na čelu njemu posvečene posebne številke zelo zanimivo izjavo tega umetnika o značaju njegove umetnosti in njegovem notranjem razvoju, iz katere posnemamo ono, kar ni naslovljeno posebej na Amerikance.

»Za razstavo v Ameriki sem izbral dela iz vseh dob svojega umetniškega delovanja, tako da dobro predstavlja vse moje delo. Vseeno pa ni bilo mogoče prepeljati sem vseh bolj zgodnjih del, ki so v ozki zvezi z našimi narodnimi tradicijami in aspiracijami. Od del iz predvojne dobe, ki so nadahnjena po naši narodni poeziji in narodnih idealih, jih je na razstavi samo pet: model »Vidovdanskega hrama« in 4 velike figure iz marmorja. To so fragmenti za projektirani Hram, ki sem ga zasnoval po lastni iniciativi veliko pred vojno in ki naj bi bil služil kot neke vrste panteon združenih Jugoslovanov, Srbov, Hrvatov in Slovencev.«

»Smisel Vidovdanskega hrama sem pojasnil že l. 1915, v bojni vihri, v članku, namenjenem angleški javnosti. Rekel sem, da je Kosovski hram »tempelj religije skrajne požrtvovalnosti« in da se bo v njem propovedovalo, da je treba živeti v pravičnosti in luči in da je treba za ti dve tudi umirati. Svečenik templja je Slepec, ki po zemlji hodeč zre v carstvo večnosti, odkoder se vidi, da so vsi ljudje bratje, vse vere samo ena vera, vse cerkve samo plamenčki, ki gore v slavo enega večnega ognja, kateri jih je vžgal in ki vse razsvetljuje. Temelji templja so brezmejne pravične žrtve naše rase; stebri so vsi oni, ki trpe in prenašajo; litanije v njem petje ljudskih muk; kadilo njegovo je ljubezen; blagoslovljena voda pa solze ponižanih in pravice željnih. Stolp templja so očiščene duše, ki spajajo zemljo z nebom, zvonovi pa njihov močni glas, ki pravi: »Živite v miru in ljubezni z ljudmi in vsem stvarstvom Gospodovim, izpopolnujte se neprestano, da postanete enaki Njemu, ki je neizmeren.«

»Vprašate, ali se je po našem ujedinjenju kaj storilo v ti smeri in če je upanje, da se bo v bližnji bodočnosti začel graditi ta Hram. Odgovoriti Vam morem le, da se dosedaj ni ničesar storilo. Naša domovina ima polno bolj nujnih potreb, poklicni politiki pa nimajo smisla za zadeve take vrste. Ali se bo kesneje kaj naredilo, ne vem. Nagibam se k veri, da se bo. Če tega ne bom jaz napravil, ali če Hram ne bo točno tak, kakor sem ga jaz zasnoval, je mogoče postranska stvar. Glavno je samo to, da se enkrat v resnici zgradi Hram edinosti in da se potrdi, da so bratska ljubezen, resnica in prosveta glavni cilj nacije.«

»Zanima Vas, kako sem prešel v svojem delu od narodno-zgodovinskih na versko-biblične motive. To vprašanje sem zelo pogosto čul. Evo kratko pojasnilo: kdor je intimneje zasledoval moje delovanje, za tega bodo moja kesnejša dela logična in v zvezi s prejšnjimi. To je razvidno že iz povedanega. Moj nacionalizem ni bil nikdar vsakdanji in tudi moja dela one dobe niso bila zgodovinsko ilustrativna. Ona so skušala biti izraz zgodovine duše našega naroda, duše, ki je v svojem bistvu občečloveška. Jaz — pa mislim, da tudi Vi, — ne smatram za junake onih posameznikov ali narodov, ki se borijo samo za svojo svobodo ali materialno korist, ampak one, ki se bore za občo svobodo in za občo korist, ki

pa ne more biti samo na materialnem polju. Navadno razumejo pod pojmom junaka vojskovodja, jaz pa menim, da so pravi junaki oni, ki se borijo za najvišje ideale vsega človeštva. Bržkone se boste skladali z menoj, če rečem, da je sveti Pavel večji junak kakor Cezar.«

»Precej po balkanski vojni, posebno pa za časa svetovne vojne se mi je zazdelo, da je premajhen samo ideal enega naroda, da so premajhnega pomena žrtve in zmage enega samega naroda v primeri z vsemi žrtvami in pravično zmago vseh. Toda 'zmaga vseh' more nastopiti le, če ni 'prijatelj' in 'neprijatelj', kadar bomo vsi ljudje bratje.«

»Evo Vam, po vrsti teh idej in čuvstev sem prišel na predmete iz biblije. Čuvstvo občega človeškega trpljenja je od takrat zavzelo večje mesto kakor samo trpljenje lastnega naroda. Potreba pobijanja nekega posebnega zla, zadanega nam, se je razširila v potrebo pobijanja zla splošno, naj bi bilo kjerkoli in naj ga je kdorkoli povzročil komurkoli. To so pač stare misli in star ideal, toda poskusimo ga vendar enkrat že tudi uresničiti. Če ne bo šlo danes, pojde jutri.«

»Iz stremljenja po obči harmoniji so nastale tudi moje novejšje stvari z glasbenimi in melodičnimi motivi. One so izraz želje in čuvstva harmonije med nami in vsemi stvarmi. Če se nam posreči, da vsaj trenutno dosežemo harmonijo med seboj in vsem okrog nas in nad nami, je že nekaj doseženo. Bodo že enkrat prišli tudi oni, ki bodo dosegli trajno harmonijo.«

»Moja umetnost se izraža v trdem lesu in kamenu, toda tisto, kar ona vsebuje, ni niti iz lesa niti iz kamena, ono je izven prostora in časa. Umetnost je pesem in molitev obenem.«

»Kakor v splošnem, človeškem, tako želim tudi, da se v našem narodnem življenju najde harmonija: harmonija izmed ljudi in zemlje, na kateri žive in od katere žive, med vasjo in mestom, med neukim in učenim, predvsem pa harmonija med našimi plemeni. Iz ljubezni do te harmonije sem na svoj način sodeloval v borbi za svobodo in uedinjenje našega naroda, ker sem bil prepričan, da se more v svobodi bolje izraziti duhovna sila in se doseže skladno brnjenje strun. Za ta cilj in želeč te harmonije sem pred in med vojno, kolikor sem mogel, storil za ugled naše Srbije tudi na kulturnem polju, da bi bila tako nji in nam vsem olajšana pot do cilja.«

»Iz ljubezni do te harmonije se danes veselim vedno bolj odkrite samozavesti nas Hrvatov in bratov Slovencev, ker sem prepričan, da bo ta samozavest pozneje, ko se naše sile koordinirajo, tem večji donesek k naši skupni zavesti. Treba je, da pridejo do izraza vse naše narodne sile in posebnosti, da se bo tako čul zvok vseh strun na naši lutnji, kajti ena sama struna ne daje in ne more dati popolne harmonije, dà, niti pravega valeurja melodije. Želim si te naše harmonije in verujem vanjo ter že čutim v duši njeno lepoto. Tako pojmujem naše jugoslovanstvo: Ono mora biti ta harmonija raznih zvokov vseh naših strun. Vendar ta harmonija v naši hiši ne bo imela vrednosti sama zase, ampak samo toliko, kolikor

bo obenem donesek k splošni harmoniji človeštva. Kolikor bomo vredni in kolikor bomo prispevali k splošnemu napredku in skladu, tak bo naš položaj in toliko nas bodo vpoštevali.«

PRAVDA O VERONIKI DESENIŠKI.

Odgovor Franu Albrechtu.

I.

Predvsem mi je dolžnost izjaviti, da sem kritiko o Veroniki Deseniški jaz ponudil Domu in svetu, ne da bi me bil urednik k temu nagovarjal. Napisal pa sem jo šele tedaj, ko je urednik mojo ponudbo sprejel. Napisal sem to kritiko, ker dobro poznam naše slovstvene prilike in ker sem raditega naprej vedel, da je pri nas sicer dovolj kritikov, ki bodo imeli o delu podobno mnenje kot jaz, da pa se bo težko kdo izmed njih odločil to javno povedati.

Lahko bi bil kritiko ponudil Ljubljanskemu Zvonu, toda tega nisem storil, ker sem vedel, da njegov urednik Fr. Albrecht ni dovolj možat in vesten, da bi jo objavil, tudi če bi bil istega mnenja o delu kot jaz. Da sem imel pravico tako misliti o njem, kaže njegovo ravnanje z mojo kritiko o dr. Prijateljovi knjigi — Predhodniki in idejni utemeljitelji ruskega realizma, ki se je nad leto dni ni upal natisniti. Ko je kritika o Veroniki Deseniški izšla, je tudi sam priznal, da bi je ne bil natisnil. To je vnanje pojasnilo, zakaj je napadena revija objavila mojo kritiko; urednikova zadeva pa je, zakaj jo je smatral za vredno, da se natisne.

V svojem napadu name kot kritika ravna Albrecht kakor tisti preprosti polemiki, ki enostavno zoperstavijo dani misli nasprotno misel in so isti hip že uverjeni, da jim je lahko ta njihova nasprotna misel že izhodišče za njihovo polemiko, dasi je smoter polemike baš v tem, to misel šele podpreti in dokazati. Če pa Albrecht izvaja, da ima pravico govoriti, kot da je njegova antiteza že dokazana, iz tega, ker sem jaz v svoji neokretnosti rabil o Veroniki Deseniški izraz »umetnina« v pomenu delo sploh, potem na tihem sam dobro ve, da uporablja v boju nepravila in kriva sredstva. Zakaj vsa moja kritika ni drugega kakor dokazovanje, da delo kot celota ni umetnina.

Da bo postala ta preprosta logika Albrechtu jasna, jo bom skušal ponazoriti. Predstavite si človeka, ki je dobil knjigo v roke. Pred njenim izidom je bilo o knjigi toliko govorjenja, da je prvo njegovo čustvo ob knjigi radovednost. Nestrpen sede in bere. Pri branju ga lahko doleti dvojje: ali ga čtivo razvname, da mu prisluhne »z vseodpovedljivo ljubeznijo in spoštovanjem«, ali pa ga ne ogreje. Zgodilo se je, da ga Veronika Deseniška nele ni razvnela, marveč da ga je celo odbila. Zato se je zamislil in si je pojasnil, kje je vzrok. Našel ga je v delu in je to tudi z dokazovanjem podprto drugim povedal. Povedal sem to javno, in sem s tem tvegano, da mi kdo pokaže pego, ki jo morda res imam v očesu. Albrecht trdi, da jo imam, ni mi je pa pokazal;

to more storiti le na ta način, če mi dokaže, da je delo dobro. Dokler pa tega ne stori, imam pravico, njegovo trditev, češ, da imam pego v očesu, smatrati za neutemeljeno in osebno obrekovanje.

Goethe pravi nekje Eckermannu, da se mu zdi vselej tvegano, hoteti z besedami tolmačiti besedno umetnino. Tem bolj je kajpada tvegano s čuvstvenostjo hoteti razlagati umetnost, ki je sama po večini snovi, iz katere je ustvarjena, čuvstvena. Pri takem obravnavanju umetnosti se navadno dogaja tisto zoprno pogrevanje slovstvenih ekstaz, ki ni poučno ne zanimivo. Toda tako piše marsikateri naš kritik. Moje pojmovanje kritike je drugačno. Čuvstvenost je treba razlagati z drugo prvino in v svetu te prvine je treba zgraditi lik, ki bo odzrcaljena podoba umetnine. Samo po sebi je umevno, da podoba v zrcalu nima nikoli tiste vrednosti in resničnosti kakor živo telo; tega se mora vsak kritik zavedati. Ne zavedajo pa se tega tisti izmed njih, ki skušajo z naporom vse svoje čuvstvenosti kritiko napraviti za nekaj »enakorodnega« z umetnino. Svet in osnovna prvina kritike je razum. V ta svet sem hotel postaviti svojo kritiko o Veroniki Deseniški. In to je najbrž pega, ki mi jo Albrecht očita in ki jo pojasnjuje z izrazi kakor so: Prokrustova postelja, poezija, ki sem jo vkljenil v galejo, šolski nauk in lastne doktrine, in da berem z možgani. Ne brati, pač pa pisati skušam z možgani. To mu priznam.

Na žalost pa ne morem tega reči o njegovem pisanju, deloma iz razloga, ki sem ga omenil pri označevanju njegovega polemiziranja, deloma pa iz razlogov, ki jih bom še pojasnil. Albrecht namreč pravi med drugim tudi sledeče: »logično je: kdor veruje v umetnost, Čarja mavričnih kač, ne more hkratu verovati v umetnost Veronike. Eno ali drugo; oboje ni.« Zame in za vsakega logično mislečega človeka mora biti jasno, da se lahko najde kje človek, ki je tako neverjetno neomejen in ki je tako širokogruden opazovalec umetnosti, da se mu zdi i Župančičevo i Podbevškovo umetnostno načelo pravo in res umetniško. Če Albrecht tega ne verjame, ga bo morda uveril tale dogodek: Po Podbevškovem nastopu v Narodnem gledališču sem srečal v gledališki veži pesnika Otona Župančiča, ki je pristopil k meni in mi dejal dobesečno tole: »Dan es me je pa prepričal!« Da Župančič tedaj ni dvomil o svojem umetnostnem načelu, tega menda ni treba dokazovati. Evo torej potrebnega primera. Med ljudi, ki smatrajo obe načeli za pravi, se štejem tudi jaz, če pa se Albrecht ne, je s tem le pokazal svojo slabotnost v logiki in pa svojo literarno ozkosrčnost in doktrinarnost, ki jo očita meni. Iste težave z logiko očituje njegovo pisanje še na drugem mestu. Osnovna misel njegovega odstavka, ki ga zaključuje stavek »Umetnikovo delo je zmerom neocenljivo, neprecenljivo«, je tale: Nihče ne more reči o kakem umetniškem proizvodu na primer: to ni drama, to ni epos, to ni roman i. t. d. Kaj pa, ga vprašam, če bi kak poet pod sonet zapisal, da je tragedija. (V trenutni zablodi se to lahko pripeti. Rabim pa tako